

ปกิณกะกฎหมาย

ข้อสังเกตบางประการ ในการควบคุมสัญญาให้เช่าซื้อรถ*

ปิติ โพธิ์วิจิตร**

ในปี 2543 คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาได้ออกประกาศมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมธุรกิจการให้เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นครั้งแรก จากนั้นในปี 2555 คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาได้ออกประกาศอีกฉบับซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมเงื่อนไขในการทำสัญญาเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ให้เคร่งครัดมากขึ้น นโยบายนี้เพื่อคุ้มครองผู้เช่าซื้อซึ่งส่วนใหญ่มีอำนาจต่อรองและความเชี่ยวชาญทางธุรกิจและทางกฎหมายน้อยกว่าผู้ให้เช่าซื้อซึ่งมักเป็นสถาบันการเงิน แต่อีกนัยหนึ่งก็ทำให้การประกอบธุรกิจให้เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ยากขึ้นและได้รับผลกำไรน้อยลงไปด้วย จนในปี 2561 คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาจึงออกประกาศฉบับใหม่ เพิ่มความเข้มงวดกว่าประกาศฉบับปี 2555 ขึ้นอีก โดยมีข้อที่น่าพิจารณาดังนี้

ใช้กับการเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์เท่านั้น

ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจให้เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2561 ข้อ 3 บัญญัติว่า “ธุรกิจให้เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์” หมายความว่า การประกอบกิจการค้าโดยเจ้าของนำเอารถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ของตนออกให้

* Selected Topics in Controlling Hire-Purchasing of Cars Contract

** Piti Phothivichit

ผู้พิพากษาศาลแขวงนนทบุรี, อดีตอาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, น.บ. (เกียรตินิยมอันดับสอง) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, น.ม. สาขากฎหมายอาญา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, น.บ.ท., LL.M. Chicago-Kent College of Law, IL, U.S

บุคคลธรรมดาเข้า และให้คำมั่นว่าจะขายรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์หรือว่าจะให้รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์นั้นตกเป็นสิทธิแก่ผู้เช่า โดยมีเงื่อนไขที่ผู้เช่าได้ใช้เงินเป็นจำนวนเท่านั้นเท่านี้คร่าว” ดังนั้น เงื่อนไขแรกที่จะใช้พิจารณาว่าสัญญาฉบับใดอยู่ภายใต้บังคับประกาศฉบับนี้หรือไม่ ต้องพิจารณาว่าสัญญานั้นเป็นสัญญาเช่าซื้อหรือไม่ หากมิใช่สัญญาเช่าซื้อแล้วย่อมไม่อยู่ภายใต้ประกาศฉบับนี้ เช่น สัญญาซื้อขายที่มีข้อตกลงให้ผู้ซื้อผ่อนชำระราคา แต่มีข้อตกลงหน่วยงานกรมสิทธิในทรัพย์สินที่ซื้อขายให้ออกรวมสิทธิไปยังผู้ซื้อเมื่อผู้ซื้อชำระราคางวดสุดท้ายครบถ้วนแล้ว ศาลฎีการับรองว่าสัญญาซื้อขายลักษณะนี้เป็นสัญญาซื้อขายเสร็จเด็ดขาด (แต่มีข้อตกลงหน่วยงานกรมสิทธิ) มิใช่สัญญาเช่าซื้อ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5591/2543) ประการต่อมา ประกาศฉบับนี้ให้นิยามคำว่า “รถยนต์” ไว้ว่า “รถยนต์นั้นส่วนบุคคลหรือรถยนต์บรรทุกส่วนบุคคลเพื่อใช้ในการส่วนตัวเท่านั้น โดยไม่นำไปใช้ทำการขนส่ง เพื่อการค้าหรือธุรกิจของตนเอง หรือเพื่อสินจ้าง” และนิยามคำว่า “รถจักรยานยนต์” ว่า “รถที่เดินด้วยกำลังเครื่องยนต์หรือกำลังไฟฟ้าและมีล้อไม่เกินสองล้อ ถ้ามีพ่วงข้างมีล้อเพิ่มอีกไม่เกินหนึ่งล้อ และให้หมายความรวมถึงรถจักรยานที่ติดเครื่องยนต์ด้วย เพื่อใช้ในการส่วนตัวเท่านั้น โดยไม่นำไปใช้ทำการขนส่ง เพื่อการค้าหรือธุรกิจของตนเอง หรือเพื่อสินจ้าง” การเช่าซื้อดังกล่าวจะต้องเป็นการเช่าซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์เท่านั้น สำหรับการเช่าซื้อรถบรรทุก รถแทรกเตอร์ รถแบคโฮ ไม่ถูกควบคุมโดยประกาศฉบับนี้ รวมทั้งการเช่าซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์จะต้องเพื่อนำไปใช้ส่วนตัวเท่านั้น การเช่าซื้อไปเพื่อทำการค้าหรือเพื่อสินจ้าง เช่น เช่าซื้อรถแท็กซี่ รถสองแถว หรือรถจักรยานยนต์รับจ้าง เป็นต้น ก็ไม่ถูกควบคุมเช่นกัน

กำหนดรายการในสัญญาเช่าซื้อไว้โดยเฉพาะ

นอกจากแบบของสัญญาเช่าซื้อที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 572 วรรคหนึ่งกำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือแล้ว ในประกาศปี 2543 คณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดรูปแบบของสัญญาเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ว่าจะต้องเป็นภาษาไทยและมีรายละเอียดเกี่ยวกับยี่ห้อรุ่น หมายเลขเครื่องยนต์และหมายเลขตัวถัง สภาพของรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ว่าเป็นรถใหม่หรือรถใช้แล้ว และระยะทางที่ได้ใช้ไปแล้ว อย่างไรก็ตามการกำหนดรายละเอียดในสัญญาเพียงเท่านี้ก็ยังไม่เพียงพอ เพราะต้องยอมรับกันว่าการเช่าซื้อรถยนต์มีลักษณะคล้ายกับการกู้ยืมเงินเพื่อไปซื้อรถ หากเป็นการกู้ยืมเงินกฎหมายจะกำหนดอัตราดอกเบี้ยขั้นสูงไว้อย่างชัดเจน แต่การเช่าซื้อรถยนต์นั้นในขณะนั้นกฎหมายยังไม่ได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยขั้นสูงที่ผู้ประกอบการจะบวกเพิ่มจากราคาต้นทุนของรถยนต์คันดังกล่าวได้ เช่น รถยนต์มีราคาต้นทุน 1,000,000 บาท เมื่อนำมาให้เช่าซื้อผู้ประกอบการอาจตั้งราคาตามสัญญาเช่าซื้อได้ถึง 2,000,000 บาท โดยระบุในสัญญาแต่เพียงราคาค่าเช่าซื้อตามสัญญาทั้งหมด 2,000,000 บาท และรายละเอียดว่าผู้เช่าซื้อจะต้องผ่อนชำระงวดละเท่าใดก็เพียงพอแล้ว แต่กลับกันหากผู้เช่าซื้อกู้ยืมเงินมาซื้อรถยนต์คันนี้ ผู้เช่าซื้อจะต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปี ของต้นเงิน 1,000,000 บาท เท่านั้น ดังนั้น ในปี 2555 คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาจึงกำหนดแบบของสัญญาเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ให้ละเอียดมากยิ่งขึ้นโดยในสัญญาเช่าซื้อต้องระบุ

ราคาสตง จำนวนเงินจอง จำนวนเงินดาวน์ ราคาสตงส่วนที่เหลือ อัตราดอกเบี้ยที่เข้าซื้อ จำนวนงวดที่ผ่อนชำระ จำนวนค่าเช่าซื้อที่ผ่อนชำระในแต่ละงวด เป็นต้น

ปัญหาที่น่าพิจารณาคือ หากในสัญญาเช่าซื้อรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์มิได้ระบุรายละเอียดตามที่คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาประกาศไว้ และรายละเอียดดังกล่าวเป็นสาระสำคัญของสัญญาจะมีผลอย่างไร ในข้อนี้มีแนวทางการตีความ 3 แนวทาง กล่าวคือ

แนวทางแรก เห็นว่า พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาตรา 35 ตรี บัญญัติว่า “เมื่อคณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดให้สัญญาของการประกอบธุรกิจใดต้องใช้ข้อสัญญาโดยมีเงื่อนไขการใช้ข้อสัญญานั้นตามมาตรา 35 ทวิ แล้ว ถ้าสัญญานั้นไม่ใช้ข้อสัญญาดังกล่าวหรือใช้ข้อสัญญาดังกล่าวแต่ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขถือว่าสัญญานั้นใช้ข้อสัญญาดังกล่าวโดยใช้ข้อสัญญาดังกล่าวตามเงื่อนไขนั้นแล้วแต่กรณี” ซึ่งปัญหาต่อไปมีว่า ในกรณีที่มิได้กำหนดราคาสตงไว้จะถือว่าในสัญญาเช่าซื้อฉบับนั้น ๆ มีการกำหนดราคาสตงไว้เป็นเท่าใด มาตรา 35 ตรีข้างต้นก็มีได้บัญญัติถึงกรณีนี้ไว้ ในข้อนี้มีผู้เห็นว่า จะต้องนำหลักการตีความการแสดงเจตนาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 171 หรือนำหลักการตีความสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 368 มาปรับใช้ กล่าวคือ มาตรา 171 บัญญัติว่า “ในการตีความการแสดงเจตนาขึ้น ให้ฟังถึงเจตนาอันแท้จริงยิ่งกว่าถ้อยคำสำนวนหรือตัวอักษร” และมาตรา 368 บัญญัติว่า “สัญญานั้นท่านให้ตีความไปตามความประสงค์ในทางสุจริต โดยพิเคราะห์ถึงปกติประเพณีด้วย” ดังนั้น หากในสัญญาเช่าซื้อมิได้ระบุราคาสตงของรถยนต์คันเช่าซื้อไว้ จะต้องดูจากข้อเท็จจริงที่คู่สัญญาตกลงกันซึ่งหมายถึงราคารถยนต์คันนั้นหากมีการซื้อเงินสดนั่นเอง

แนวทางที่สอง เห็นว่า หากในสัญญาเช่าซื้อมิได้ระบุรายละเอียดข้อใดจึงต้องถือว่าสัญญาระบุรายละเอียดข้อนั้นไว้แล้ว โดยผลของมาตรา 35 ตรี เช่น สัญญาเช่าซื้อมิได้ระบุราคาสตงของรถยนต์เอาไว้ ก็ต้องถือว่าสัญญาเช่าซื้อระบุราคาสตงของรถยนต์เอาไว้เป็นศูนย์บาท ซึ่งการระบุราคาสตงของรถยนต์เอาไว้ศูนย์บาทนี้ อาจมีผลเสียต่อผู้ให้เช่าซื้อ เพราะหากมีคดีความในอันที่ศาลจะกำหนดราคาใช้แทนในกรณีที่ผู้เช่าซื้อผิดสัญญาและผู้ให้เช่าซื้อไม่ได้รถยนต์คืน ศาลอาจมองว่าผู้ให้เช่าซื้อไม่มีต้นทุนสำหรับการเช่าซื้อรายนี้เพราะเงินลงทุนเป็นศูนย์ อันจะมีผลทำให้ผู้ให้เช่าซื้อขาดทุนในความเป็นจริง

แนวทางที่สาม เห็นว่า รายละเอียดที่ต้องระบุไว้ในสัญญาเช่าซื้อตามประกาศของคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาเป็นแบบของสัญญาเช่าซื้อทำนองเดียวกับแบบของนิติกรรม ดังนั้น สัญญาเช่าซื้อฉบับใดที่ไม่มีรายละเอียดตามประกาศของคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาย่อมเป็นการไม่ทำตามแบบ อันจะส่งผลทำให้สัญญาเช่าซื้อรายนั้นตกเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 152 แต่การตีความเช่นนี้จะก่อให้เกิดผลรุนแรงเพราะต้องถือว่าสัญญาเช่าซื้อรายนั้นเสียเปล่ามาตั้งแต่แรก และต้องคืนทรัพย์สินให้แก่กันตามหลักลาภมิควรได้ กล่าวคือ ฝ่ายผู้เช่าซื้อต้องคืนรถยนต์คันเช่าซื้อให้แก่ผู้ให้เช่าซื้อ ส่วนผู้ให้เช่าซื้อต้องคืนเงินค่าเช่าซื้องวดที่ได้รับมาแล้วพร้อมดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี นับแต่วันได้รับค่าเช่าซื้องวดนั้น ๆ เท่ากับว่าผู้ให้เช่าซื้อต้องยอมรับรถยนต์ไปแล้วคืนและต้องจ่ายค่าเช่าซื้อคืนพร้อมดอกเบี้ยคืนให้แก่ผู้เช่าซื้ออีกด้วย



ในเรื่องนี้ยังไม่มีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาเป็นหลักไว้ สำหรับแนวทางการตีความแนวทางแรกนั้น หากเราใช้หลักนิติกรรมสัญญาทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 171 และมาตรา 368 โดยกำหนดราคาสินค้าของสัญญาเช่าซื้อจากราคาจริงของรถยนต์คันนั้น ๆ ในเวลานั้น เพื่อเป็นการ “เติมเต็ม” รายการที่ขาดหายไปนี้ หากมองเฉพาะสัญญาขายนี้อาจจะเป็นธรรมกับคู่สัญญา ด้วยความเคารพ ผู้เขียนไม่เห็นด้วยกับแนวทางนี้ เพราะจะเป็นการตีความที่ทำให้ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาไม่มีผลบังคับใช้โดยปริยาย เนื่องจากก่อนมีการออกประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาปี 2555¹ ที่บังคับให้สัญญาเช่าซื้อรถยนต์ต้องระบุรายการที่กำหนดรวมถึงราคาสินค้าด้วยนั้น สัญญาเช่าซื้อรถยนต์จะระบุแต่เพียงราคาเช่าซื้อ จำนวนงวด และค่าเช่าซื้อแต่ละงวดเท่านั้นเช่นเดียวกับสัญญาเช่าซื้อเครื่องจักรหรือรถประเภทอื่นที่มีใช้รถยนต์ตามค่านิยมในประกาศ หากมีการฟ้องคดีกันเนื่องจากผู้เช่าซื้อผิดสัญญา ศาลจะกำหนดราคาทุนของผู้ประกอบการโดยอาศัยหลักการตีความตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 171 และมาตรา 368 อยู่แล้ว ดังนั้น หากหลังปี 2555 ซึ่งมีประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาบังคับให้ต้องระบุรายการดังกล่าวไว้ในสัญญาแล้ว เมื่อผู้ประกอบการยังไม่ปฏิบัติตาม แต่ศาลกลับยังต้องนำหลักการตีความทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาใช้ตีความสัญญาสำหรับกรณีนี้คือราคาสินค้าของรถคันเช่าซื้อเพื่อให้ได้ผลเหมือนกับก่อนมีประกาศอีก คงมีคำถามตามมาว่าประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญายังมีความจำเป็นในการคุ้มครองผู้บริโภคหรือไม่ อย่างไร นอกจากนี้ยังไม่รวมข้อขัดข้องในการการดำเนินกระบวนการพิจารณาในศาลซึ่งคดีเช่าซื้อเหล่านี้มักเป็นคดีที่จำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ และศาลมักให้โจทก์นำพยานเข้าสืบแต่เพียงฝ่ายเดียวตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 298 ทวิ วรรคสาม (2) ประกอบพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 7 หากโจทก์ไม่นำสืบ ศาลต้องไต่สวนพยานโจทก์ซึ่งก็มักได้ข้อเท็จจริงไม่ครบถ้วน และศาลย่อมถูกจำกัดให้รับฟังพยานหลักฐานเท่าที่ปรากฏในสำนวนเท่านั้นทำให้เกิดความยากลำบากในการวินิจฉัยราคาสินค้าของรถซึ่งอาจส่งผลไปถึงราคาใช้แทนด้วย

แนวทางที่สองที่กำหนดราคาสินค้าของรถคันเช่าซื้อให้เป็นศูนย์บาทเท่ากับผู้ประกอบการ ไม่มีเงินลงทุนสำหรับรถยนต์คันนี้ ด้วยความเคารพ แนวทางนี้ก็ยังไม่สมเหตุสมผลในความเป็นจริง เพราะแม้ผู้ประกอบการจะได้รถคันดังกล่าวมาฟรี ๆ แล้วนำมาออกให้เช่าซื้อก็ยังจะต้องถือว่าผู้ประกอบการมีต้นทุนสำหรับรถคันดังกล่าวอยู่นั่นเอง

ผู้เขียนเห็นด้วยกับแนวทางที่สาม จริงอยู่สำหรับนิติกรรมสัญญาทั่วไป เช่น สัญญาซื้อขาย หรือสัญญาเช่าซื้อก่อนถูกควบคุมโดยประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา ราคาสินค้าหรือต้นทุนของสินค้า ไม่ใช่ส่วนสำคัญของสัญญาที่ผู้ซื้อและผู้ขายต้องตกลงกัน แต่เมื่อมีประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาที่กำหนดให้สัญญาเช่าซื้อรถยนต์ต้องระบุรายการต่าง ๆ จึงต้องตีความว่า รายการเหล่านี้หากเป็นรายการที่สำคัญก็ต้องถือเป็นสาระสำคัญในลักษณะเป็น “แบบ” ของสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ ในความเห็นของผู้เขียน รายการที่จะถือว่าเป็นสาระสำคัญของสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ ได้แก่ รายการ

¹ ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจให้เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา ฉบับแรก คือ ฉบับปี 2543 ซึ่งยังไม่มีฉบับบังคับให้ต้องระบุรายการต่าง ๆ ลงในสัญญาเช่าซื้อ

ข้อ 4(1) ก. ถึง จ. เช่น ยี่ห้อ รุ่น หมายเลขเครื่องยนต์ หมายเลขตัวถัง ราคาเงินสด จำนวนเงินจอง จำนวนเงินดาวน์ ราคาเงินสดส่วนที่เหลือ อัตราดอกเบี้ยคงที่ต่อปี (Flat Interest Rate) ในการคำนวณผลตอบแทนให้ระบุอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงต่อปี (Effective Interest Rate) จำนวนงวดที่ผ่อนชำระ จำนวนเงินค่าเช่าซื้อทั้งสิ้น จำนวนเงินค่าเช่าซื้อ ที่ผ่อนชำระในแต่ละงวด จำนวนค่าภาษีมูลค่าเพิ่มที่ชำระในแต่ละงวด เริ่มชำระค่างวดแรกในวันที่ และชำระค่างวดต่อ ๆ ไปภายในวันที่ เป็นต้น หากสัญญาเช่าซื้อขาดรายการเหล่านี้ จะต้องถือว่าไม่ทำตามแบบและตกเป็นโมฆะ ส่วนรายการข้อ 4(2) ถึง (12) มิใช่สาระสำคัญถึงขนาดเป็นแบบของสัญญาเช่าซื้อรถยนต์ได้ ดังนั้น หากสัญญาเช่าซื้อขาดรายการกลุ่มนี้จึงจะค่อนนำพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาตรา 35 ตรี มาปรับใช้ กล่าวคือ ให้ถือว่าสัญญานั้นไม่มีรายละเอียดดังกล่าวได้

รายการตามประกาศข้อ 4(1) โดยเฉพาะราคาเงินสด อัตราดอกเบี้ย จำนวนงวดที่ผ่อนชำระ หรือค่าเช่าซื้อในแต่ละงวด ล้วนเป็นสิ่งสำคัญของผู้บริโภคในการตัดสินใจว่าจะเช่าทำสัญญาเช่าซื้อหรือไม่ เช่น หากผู้บริโภคเห็นว่าสัญญาเช่าซื้อรายนี้มีราคาเช่าซื้อสูงกว่าราคาเงินสดมาก ผู้บริโภคอาจตัดสินใจไม่เช่าทำสัญญาเช่าซื้อแต่ซื้อด้วยเงินสดแทนก็ได้

เนื่องจากประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา มีขึ้นเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคมิให้ถูกผู้ประกอบการธุรกิจเอาเปรียบ ดังนั้น ผู้ประกอบธุรกิจมีหน้าที่ศึกษากฎหมายและกฎระเบียบและปฏิบัติตามให้ถูกต้อง มิใช่เมื่อสัญญาเช่าซื้อทำไม่ชอบด้วยกฎหมายแล้วต้องให้เป็นหน้าที่ศาล “ตีความแก้ไข” สัญญาดังกล่าวให้ถูกต้องเป็นไปตามกฎหมายและกฎระเบียบ มิเช่นนั้นแล้วผู้ประกอบการธุรกิจจะละเลยกฎหมายและกฎระเบียบดังกล่าวจนทำให้เจตนารมณ์ในการคุ้มครองผู้บริโภคไม่สัมฤทธิ์ผล

การบอกเลิกสัญญาต้อง 3 งวด มิใช่ 2 งวด

เป็นที่รู้กันในการทำธุรกิจการให้เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ว่า การบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์นั้น ต้องรอให้ผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ชำระค่าเช่าซื้อติดต่อกันเกินกว่า 3 งวดติด ๆ กัน มิใช่เพียงแต่ผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ชำระค่าเช่าซื้อ 2 งวดติด ๆ กัน ดังเช่นที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 574 วรรคหนึ่ง

หากผู้ให้เช่าซื้อผิดนัดไม่ครบ 3 งวด ติด ๆ กัน แต่ผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาไปย่อมเป็นการใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาที่ไม่ชอบ ในปัจจุบันเป็นที่ยุติแล้วว่าไม่มีการบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อ ผู้ให้เช่าซื้อที่ไม่มีสิทธิตามยึดรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์คืนเช่าซื้อ และหากผู้ให้เช่าซื้อตามยึดรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์คืนเช่าซื้อคืนมาได้แล้ว ศาลจะถือว่ามิใช่กรณีที่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดสัญญาเช่าซื้อ แต่เป็นกรณีที่คู่สัญญาต่างสมัครใจเลิกสัญญากันโดยปริยาย ส่งผลต่อมาว่าผู้ให้เช่าซื้อไม่อาจกล่าวอ้างความรับผิดชอบใด ๆ ของผู้เช่าซื้อโดยอาศัยข้อสัญญาได้อีก เพราะถือว่าต่างฝ่ายต่างสมัครใจเลิกสัญญากันแล้ว (คำพิพากษาฎีกาที่ 3830-3831/2550) ตัวอย่างที่พบได้บ่อยที่สุดเห็นจะเป็น ค่าขาดราคา กล่าวคือ เมื่อผู้ให้เช่าซื้อยึดรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์มาแล้วนำไปขายทอดตลาดได้เงินมาน้อยกว่าเงินที่ผู้ให้เช่าซื้อจะได้ตามสัญญาเช่าซื้อ ผู้ให้เช่าซื้อจะฟ้องเรียกเงินส่วนนี้จากผู้เช่าซื้อ เราเรียกเงินจำนวนนี้ว่าค่าขาดราคา แต่หากศาลเห็นว่าสัญญาเช่าซื้อเลิกกันเพราะต่างฝ่ายต่างสมัครใจเลิกสัญญา มิใช่เป็น



เพราะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดสัญญาจนอีกฝ่ายใช้สิทธิเลิกสัญญากันแล้ว ศาลจะไม่กำหนดค่าชดเชยค่าเสียหายนี้ให้อีกผู้ให้เช่าซื้อจะเรียกได้แต่เพียงค่าใช้จ่ายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 391 วรรคสาม (คำพิพากษาฎีกาที่ 3745/2551) ซึ่งถือเป็นนิติเหตุ โดยศาลจะให้ค่าใช้จ่ายเพียง 1 เดือน หรือ 2 เดือน ก่อนได้รถคืนเท่านั้น

ก่อนนำรถออกประมูลหรือขายทอดตลาด ผู้ให้เช่าซื้อต้องแจ้งให้ผู้ให้เช่าซื้อและผู้ค้าประกันทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน

เงื่อนไขนี้แตกต่างจากประกาศของคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา พ.ศ. 2555 เพราะในประกาศฉบับเดิม กำหนดแต่เพียงให้ผู้ให้เช่าซื้อแจ้งซื้อผู้ทำการขาย วันเวลา สถานที่ทำการขาย ราคาที่ขายได้ และรายละเอียดค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการขายซึ่งเป็นการแจ้งในภายหลังการประมูลหรือขายทอดตลาดไปแล้ว

ลดเบี้ยปรับลง

แต่เดิมเมื่อผู้ให้เช่าซื้อผิดนัดชำระค่าเช่าซื้อ ผู้ให้เช่าซื้อสามารถเรียกเบี้ยปรับในอัตราไม่เกิน ดอกเบี้ยสำหรับลูกค้าชั้นดีรายย่อย (MINIMUM RETAIL RATE หรือ MRR) ของธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) บวกสิบ (MRR + 10) ต่อปี ของจำนวนเงินที่ค้างชำระ ซึ่ง MRR เป็นอัตราดอกเบี้ยแบบลอยตัวที่ขึ้นลงได้ แต่โดยทั่วไปแล้วจะอยู่ที่ประมาณร้อยละ 7 ต่อปี ดังนั้น เบี้ยปรับที่ผู้ให้เช่าซื้อสามารถเรียกเก็บได้จึงไม่เกินประมาณร้อยละ 17 ต่อปี แต่ตามประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาฉบับใหม่ปรับลดเบี้ยปรับที่ผู้ให้เช่าซื้อสามารถเรียกเก็บจากผู้เช่าซื้อได้ไม่เกินอัตราดอกเบี้ยที่แท้จริงต่อปี (Effective Interest Rate) บวกร้อยละ 3 ต่อปี แต่ทั้งนี้ต้องไม่เกิน อัตราร้อยละ 15 ต่อปี รายได้ของผู้ให้เช่าซื้อจากการคิดเบี้ยปรับจึงลดลงไปด้วย

เมื่อชำระผ่อนครบ ผู้ให้เช่าซื้อต้องรีบโอนทะเบียนภายใน 30 วัน

ตามประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา ข้อ 4(2) บัญญัติว่า “เมื่อผู้ให้เช่าซื้อได้ชำระเงินค่าเช่าซื้อครบถ้วน รวมทั้งค่าใช้จ่ายที่ผู้ให้เช่าซื้อเรียกเก็บได้ ให้กรรมสิทธิ์ในรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ที่เช่าซื้อตกเป็นของผู้เช่าซื้อทันที โดยผู้ให้เช่าซื้อต้องชำระค่าธรรมเนียมการโอนทะเบียนรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ตามที่กรมการขนส่งทางบกเรียกเก็บ และผู้ให้เช่าซื้อต้องดำเนินการจดทะเบียนรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ดังกล่าวให้เป็นชื่อของผู้เช่าซื้อภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ผู้ให้เช่าซื้อได้รับเอกสารที่จำเป็นสำหรับการจดทะเบียนครบถ้วนจากผู้เช่าซื้อ เว้นแต่เป็นกรณีที่มีเหตุขัดข้องที่ไม่สามารถทำการจดทะเบียนโอนได้โดยมิใช่เป็นความผิดของผู้ให้เช่าซื้อ” ในข้อนี้ศาลเคยวินิจฉัยไว้แล้วว่าหน้าที่ของผู้ให้เช่าซื้อมีทำนองเดียวกับหน้าที่ของผู้ให้เช่าที่ต้องดำเนินการให้ผู้เช่าซื้อได้รับประโยชน์ในทรัพย์สินที่เช่าซื้อมากที่สุด ผู้ให้เช่าซื้อจึงมีหน้าที่จดทะเบียนโอนกรรมสิทธิ์ให้แก่ผู้เช่าซื้อเมื่อผู้เช่าซื้อชำระค่าเช่าซื้อ

ครบถ้วนแล้ว (คำพิพากษาฎีกาที่ 3745/2551) ปัญหาที่พบในทางปฏิบัติ คือ ในกรณีที่ผู้ให้เช่าซื้อไม่ได้รถคืนจนต้องฟ้องคดีต่อศาลและศาลมีคำพิพากษาให้ผู้ให้เช่าซื้อส่งมอบรถคืนเช่าซื้อคืนผู้ให้เช่าซื้อโจทก์ในสภาพเรียบร้อยใช้การได้ดี หากส่งมอบไม่ได้ให้ผู้ให้เช่าซื้อชำระราคาแทนเป็นเงินจำนวนหนึ่งซึ่งโดยปกติมักจะน้อยกว่าเงินค่าเช่าซื้อตามสัญญาที่ขาดอยู่ เช่น ผู้ให้เช่าซื้อฟ้องเรียกรถยนต์คืนในสภาพเรียบร้อยใช้การได้ดี หากส่งมอบคืนไม่ได้ให้ผู้ให้เช่าซื้อใช้ราคาแทนเป็นเงิน 1,000,000 บาท (เท่ากับค่าเช่าซื้อตามสัญญาที่ขาดอยู่) แต่เมื่อศาลพิจารณาทงได้เสียทุกทางรวมถึงพฤติกรรมของผู้ให้เช่าซื้อและผู้เช่าซื้อแล้วพิพากษาให้ผู้ให้เช่าซื้อส่งมอบรถคืนเช่าซื้อคืนในสภาพเรียบร้อยใช้การได้ดี หากส่งมอบไม่ได้ให้ชำระราคาแทน 700,000 บาท เมื่อผู้เช่าซื้อทราบคำพิพากษาก็ไม่ยอมคืนรถไม่ว่าจะเพราะตนยังจำเป็นต้องใช้รถคันดังกล่าวอยู่หรือตนนำรถคันดังกล่าวไปขายต่อก็ตามแล้ว และผู้เช่าซื้อเห็นว่าสามารถประหยัดไปได้ถึง 300,000 บาท จึงนำเงิน 700,000 บาท ตามคำพิพากษามาชำระให้แก่ผู้เช่าซื้อจนครบ ทำให้ผู้ให้เช่าซื้อขาดทุนกำไรไป 300,000 บาท สำหรับสัญญาเช่าซื้อรายนี้ ผู้ให้เช่าซื้อ “บางราย” เห็นว่าตนเองไม่ได้รับผลประโยชน์ทางธุรกิจตามที่คาดไว้จึงไม่ยอมโอนทะเบียนให้แก่ผู้เช่าซื้อ ปัญหาที่เกิดขึ้นต่อมาคือผู้เช่าซื้อจะอย่างไรกับรถคันดังกล่าว เพราะแม้ผู้เช่าซื้อครอบครองใช้ประโยชน์อยู่ แต่ผู้เช่าซื้อก็ไม่ได้กรรมสิทธิ์และไม่ได้รับโอนทางทะเบียนด้วยจึงไม่อาจขายรถคันดังกล่าวต่อไปได้ ในเรื่องนี้มักมีคำถามว่า เหตุใดศาลไม่กำหนดราคาใช้แทนให้เท่ากับค่าขาดราคาเช่าซื้อตามสัญญาจะได้ไม่เกิดปัญหาว่าผู้เช่าซื้อสามารถ “เลือก” ชำระเงินจำนวนที่น้อยกว่าได้ ซึ่งคำตอบของคำถามนี้ก็เพราะเงินที่ศาลกำหนดให้คือ “ราคาใช้แทน” ตัวรถ หรืออีกนัยหนึ่งคือ “มูลค่า” ของตัวรถ ซึ่งต้องคำนวณว่ารถในเวลาดังกล่าวมีสภาพเป็นเช่นใด เช่น มีปริมาตรกระบอกสูบเท่าใด มีอายุการใช้งานเท่าใด เพราะรถย่อมเสื่อมสภาพตามการใช้งาน จึงเป็นไปไม่ได้ที่มูลค่าของตัวรถที่ถูกใช้งานมาช่วงเวลาหนึ่งแล้วนั้นจะเท่ากับค่าขาดราคาตามสัญญาเช่าซื้อ

ในเรื่องนี้ยังไม่พบตัวอย่างคดีที่ผู้เช่าซื้อมาฟ้องขอให้บังคับผู้ให้เช่าซื้อโอนทางทะเบียน แต่เมื่อพิจารณาอย่างเป็นธรรมกับทั้งสองฝ่ายแล้ว การที่ศาลพิพากษาให้จำเลยคืนรถคืนเช่าซื้อคืนโจทก์ หากคืนไม่ได้ให้ใช้ราคาแทน ย่อมเป็นที่ขัดแย้งอยู่แล้วว่า คำพิพากษามุ่งให้ผู้เช่าซื้อคืนรถให้แก่ผู้ให้เช่าซื้อเฉพาะแต่กรณีคืนไม่ได้ซึ่งเท่าที่ผู้เขียนนึกออกคงมีแต่กรณีรถสูญหายหรือเสียหายไปทั้งคันเท่านั้นที่ผู้เช่าซื้อจะใช้ราคาแทนได้ลักษณะเป็นการช่วงทรัพย์ เมื่อรถสูญหายหรือเสียหายไปทั้งคันแล้วย่อมไม่มีความจำเป็นที่ผู้เช่าซื้อจะต้องได้รับโอนทางทะเบียนอีกแต่อย่างใด ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่า แม้ผู้เช่าซื้อชำระค่าขาดราคาตามคำพิพากษารับแล้วก็ไม่อาจเรียกร้องให้ผู้ให้เช่าซื้อโอนทะเบียนให้แก่ตนได้

เรื่องนี้เป็นคนละเรื่องกับกรณีที่ผู้ซื้อหรือผู้เช่าซื้อชำระราคาหรือค่าขาดประโยชน์ครบถ้วนแล้วแต่ผู้ขายหรือผู้ให้เช่าซื้อแล้วแต่กรณีไม่ยอมส่งมอบสำเนาทะเบียนรถและแผ่นป้ายทะเบียนให้ซึ่งศาลฎีกาเคยวินิจฉัยว่า ผู้ขายหรือผู้ให้เช่าซื้อมีหน้าที่ต้องส่งมอบสำเนาทะเบียนรถและแผ่นป้ายทะเบียนให้ด้วยเนื่องจากสำเนาทะเบียนรถและแผ่นป้ายทะเบียนเป็นสาระสำคัญในการใช้รถ ฉะนั้นจะเป็นการส่งมอบรถยนต์ที่ไม่มีสภาพเหมาะสมจะใช้งานได้ตามประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสัญญาเช่าซื้อ (คำพิพากษาฎีกาที่ 4974/2545)

แม้พยายามให้ครอบคลุม แต่ยังมีช่องโหว่

นับเป็นเรื่องดีที่คณะกรรมการว่าด้วยสัญญาพยายามออกกฎระเบียบให้ผู้ประกอบธุรกิจให้เข้าซื้อต้องปฏิบัติตามเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคซึ่งมักจะมีอำนาจต่อรองและความเชี่ยวชาญในการทำสัญญาเข้าซื้อและกฎหมายด้อยกว่า แต่ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญานับนี้ก็ประสบปัญหาในทางปฏิบัติเช่นเดียวกับประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาในเรื่องอื่น ๆ กล่าวคือ ปัญหาว่าประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาเป็นปัญหาข้อกฎหมายซึ่งศาลสามารถหยิบยกขึ้นวินิจฉัยได้เองหรือไม่ เพราะในทางปฏิบัติคดีเข้าซื้อเหล่านี้มักเป็นคดีที่ผู้เข้าซื้อขาดนัดยื่นคำให้การและศาลให้ผู้ให้เข้าซื้อสืบพยานหลักฐานไปฝ่ายเดียว หากศาลเห็นเองว่าสัญญาเข้าซื้อไม่เป็นไปตามที่ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดไว้ และโจทก์มิได้อ้างส่งถึงประกาศเข้ามาในสำนวนไว้ด้วย ศาลจะหยิบยกประกาศฉบับนี้ขึ้นวินิจฉัยเองได้หรือไม่ จะเป็นการหยิบยกข้อเท็จจริงนอกสำนวนมาวินิจฉัยคดีหรือไม่ เพราะศาลฎีกาเคยวินิจฉัยไว้แล้วว่า ประกาศกระทรวงการคลัง เรื่อง อัตราดอกเบี้ยของสถาบันการเงิน เป็นปัญหาข้อเท็จจริงที่คู่ความต้องนำสืบ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2043/2540) และปัญหานี้จะส่งผลกระทบต่อเช่นเดียวกันกับคดีสินเชื่อส่วนบุคคลและบัตรเครดิตซึ่งโจทก์ไม่อ้างส่งประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคลเข้ามาในคดีด้วยว่าศาลจะยกเอาเหตุที่โจทก์ไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดไว้ขึ้นเองได้หรือไม่ เช่น โจทก์ไม่ได้มีหนังสือบอกกล่าวจำเลยซึ่งเป็นผู้บริโภคอย่างน้อย 20 วัน ก่อนฟ้องคดีอันถือว่าโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้อง (คำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่ 7828/2554) และโจทก์ไม่ได้ส่งประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยที่กำหนดหลักเกณฑ์ดังกล่าวต่อศาล ศาลจะหยิบยกเรื่องอำนาจฟ้องดังกล่าวขึ้นวินิจฉัยเองได้หรือไม่

อีกประการหนึ่งคือปัญหาสภาพบังคับของประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา ซึ่งแม้มาตรา 35 ตรี บัญญัติว่า “เมื่อคณะกรรมการว่าด้วยสัญญากำหนดให้สัญญาของการประกอบธุรกิจที่ควบคุมสัญญาต้องใช้ข้อสัญญาใด หรือต้องใช้ข้อสัญญาใดโดยมีเงื่อนไขในการใช้ข้อสัญญานั้นด้วยตามมาตรา 35 ทวิ แล้ว ถ้าสัญญานั้นไม่ใช้ข้อสัญญาดังกล่าวหรือใช้ข้อสัญญาดังกล่าวแต่ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขให้ถือว่าสัญญานั้นใช้ข้อสัญญาดังกล่าวหรือใช้ข้อสัญญาดังกล่าวตามเงื่อนไขนั้น แล้วแต่กรณี” แต่ในความเป็นจริงรายละเอียดบางอย่างไม่อาจถูก “สมมติ” ให้มีอยู่ได้ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว เช่น สัญญาเข้าซื้อไม่ได้ระบุราคาเงินสดของรถคันเข้าซื้อซึ่งประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาบังคับให้ต้องระบุมาตรา 35 ตรี ให้ถือว่า สัญญานั้นระบุราคาเงินสดดังกล่าว คำถามต่อไปมีว่า เราจะถือราคาเงินสดดังกล่าวว่ามีเป็นจำนวนเท่าใดกันแน่ หรือกรณีผู้ให้เข้าซื้อยืรถคันเข้าซื้อออกขายทอดตลาดแต่ไม่ได้บอกกล่าวให้ผู้เข้าซื้อทราบถึงวันเวลาและสถานที่ขายทอดตลาดล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 7 วัน จนมีการขายทอดตลาดไปแล้ว เป็นต้น อันจะทำให้เกิดปัญหาขึ้นในอนาคต แม้ตามตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 มาตรา 57 วรรคหนึ่ง จะบัญญัติว่า “ผู้ประกอบธุรกิจผู้ใดไม่ส่งมอบสัญญาที่มีข้อสัญญาหรือมีข้อสัญญาและแบบถูกต้องตามมาตรา 35 ทวิ...ให้แก่ผู้บริโภคภายในระยะเวลาตามมาตรา 35 อัฐร ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ” แต่ก็ยังไม่ปรากฏการแจ้งความร้องทุกข์หรือดำเนินคดีกับผู้ประกอบการเหล่านี้อย่างจริงจัง และหากพิจารณา

บทบัญญัตินี้แล้วน่าจะมุ่งลงโทษผู้ประกอบการที่ทำสัญญาที่มีข้อสัญญาที่กำหนดไว้ครบถ้วน แต่ไม่ได้ส่งมอบสัญญาดังกล่าวให้แก่ผู้บริโภคเท่านั้น ในกรณีที่ผู้ประกอบการได้ทำสัญญาที่มีข้อสัญญาเหล่านี้เสียตั้งแต่แรกแล้วศาลจะตีความบทบัญญัติมาตรานี้อย่างไร เพราะหากฝ่ายนิติบัญญัติต้องการมุ่งหมายลงโทษทางอาญาแก่ผู้ประกอบการที่มีได้ทำสัญญาที่มีข้อสัญญาเหล่านี้จริงก็ควรบัญญัติเอาผิดให้ชัดเจน ส่วนการลงโทษทางปกครองซึ่งสามารถบังคับใช้ได้รวดเร็วกว่าโทษทางอาญา เข้า เช่น เพิกถอนหรือไม่ต่อใบอนุญาต เป็นต้น ก็ได้มีการกำหนดไว้เป็นมาตรการบังคับเอากับผู้ประกอบการเหล่านี้แต่อย่างใด ซึ่งผู้มีอำนาจเกี่ยวข้องน่าจะนำไปพิจารณาเพิ่มเติมเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองผู้บริโภคต่อไป